

ACC. N.R. 4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—

Landskap: Blekinge

Upptecknat av: Barbro Götheberg

Härad: Östra

Adress: Torskors

Socken: Augerum o. Flymen

Berättat av: Aug.sson (huvudsakeligen)

Uppteckningsår: 1935

Född år 1870 i Porsgr.

Uppteckningen rör Åkeerns beredning (efter Lands-
målsarkivets frågelistas nummer 27)

Skriv endast på denna sida!

36. a.

1. 4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1

I Jordbruksredskaps.

Ytor:

Ytor: Rötyxa eller brötyxa användes vid odlingsarbete
och plogning

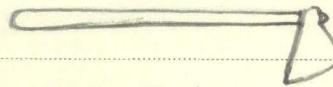

Fig. 1. Rötyxa.

el. stöpysxa

Plogyxa. Användes vid urtfjälning av stockar.

Fig. 2. Stöpysxa.

Skriv endast på denna sida!

Måsalhackan (se nedan) användes till sönder-
delning av torr och jordkokor. Utslagna ytor
användes ej från detta ändamål.

Klubbor: Sårtilda klubbor till att krossa jordkokorna med
användes ej. De brukade alltid berossas med
nacken av hackan.

Hackor: Måsalhackan (dikeshackan, flåhackan) användes
vid odlingsarbetet.

Fig. 3. Måsalhacka

Skriv endast på denna sida!

3.4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
3

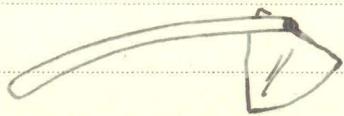

Fig. 4. Mösahacka.

Fig. 5a. Jammal mösahacka utan skäft.

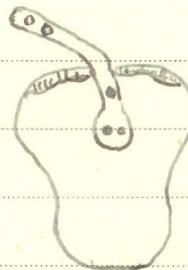

Fig. 5b.

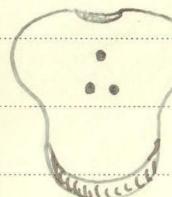

Fig. 5c.

Fig. 5b och c skaee föreställa den gamla mösahackans
yter- och insersida (mot det hakade området). Det
streckade delarna verkaade skorningar el. invikningar i

Skriv endast på denna sida!

järnet.

Korp (åkerhaska, bykhacka) användes till att
hacka loss stenar o. dyl.

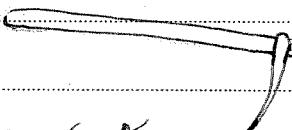

Fig. 6. Korp

För att haka bort gyttjan i diken el. vid av-
lastning av jödsel användes ett ^{sådant} redskap, som i fig.
7. Det bestod ofta av en gryp med nedböjda horn.
Hade inget särskilt namn.

Fig. 7

Krattor: Åkerkratta ar här användes förr (fig. 8). Vid svedje-
arbete användes en slags rake, då man rakte ade.

ris över elden.

Fig. 8. Åkerkratta.

Jordölja, rågölja, av häst användes när man otecknade ris (gjorde ratten fära)

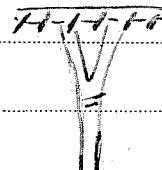

Fig 9. Jordölja

För användes kratta i st.). Kvar vid nedmyllande av såd. Den bestod mycket ofta av en fräsgren med vid-sittande kvistar (fig. 10). En dylig kratta användes även i skogsbygden mest för att mylla ned potatis med på löst jord.

Fig. 10. Kratla. (se öv. fig. 34)

Krast använde ^{mark} till att röpa bort jord från stenar med.

Grepars: Grepen var för tillverkad av tråd (fig 11). Den kallades dynagrep, måkagrep, efter efter antalet horn trehornagrep, fyrbhornagrep. Skodda grepars har ej antränts.

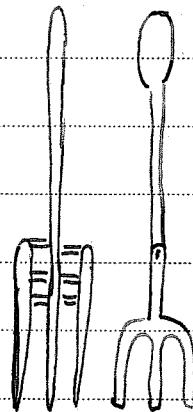

Fig. 11. Grepars.

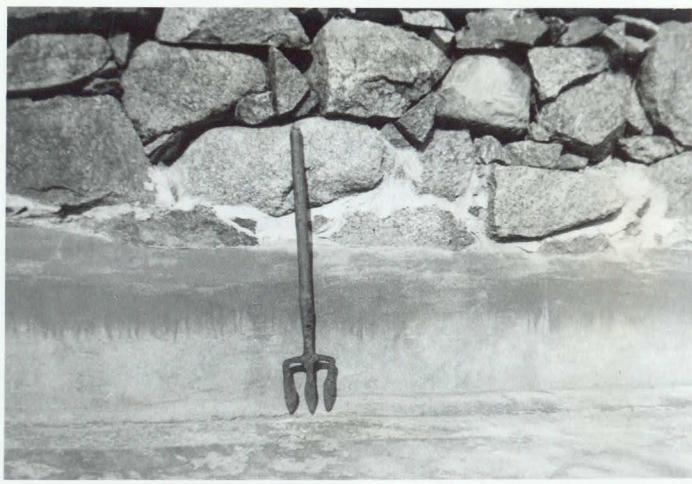

Fig. 12. Gammal potatogrep.

Spadar o. Skovlar: Spaden var för av trå med el. utan skoning. (fig. 13 a och b). Skoveln var endast oskodd (fig. 14). En spade användes alltid till att gröva med och en skovel till att ösa med. Den saknade kant. Fig. 15 skall föreställa en skyffel. Den ser ut som en skovel, men har sidokanter.

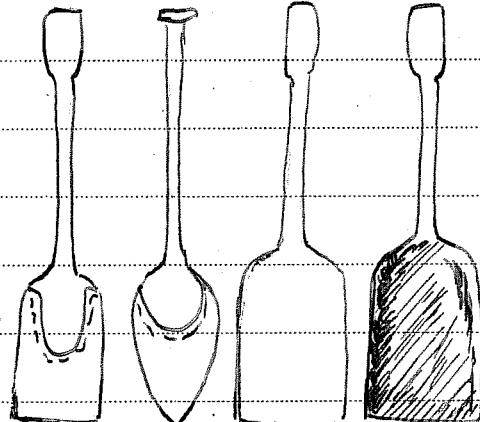

Fig. 13 a och b Fig. 14 Fig. 15

Åren skyffeln användes till att ösa med. Å ett gammalt foto har man sett en skyffel med bärhandtag. (Fig. 16)

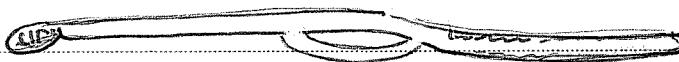

Fig. 16 Skyffel med bärhandtag.

Mindre och djupare än en skyffel är en skoffa som också användes till att ösa med.

Fistebstickare, gråvækapplösande spadar el. spadar

9. 4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

med förså att stampa på, ha ej funnits.

Spett: Benämndes för järnstahe, nu järnspett.

Häggar: Benämndes för stenlägge, nu ofta benåsa. Användes till att slå bort spetiga stenar och kanter med. Vid borning i sten användes borkramrar,

(borsläggor) och stenborr. Då man håller i med en hand och slår med den andra kallas det från att "slå uppicka".

Stendispar: En skottkåra för stenar kallas ofta "räv".

Fig. 17. "Räv" el. skottkåra för sten.

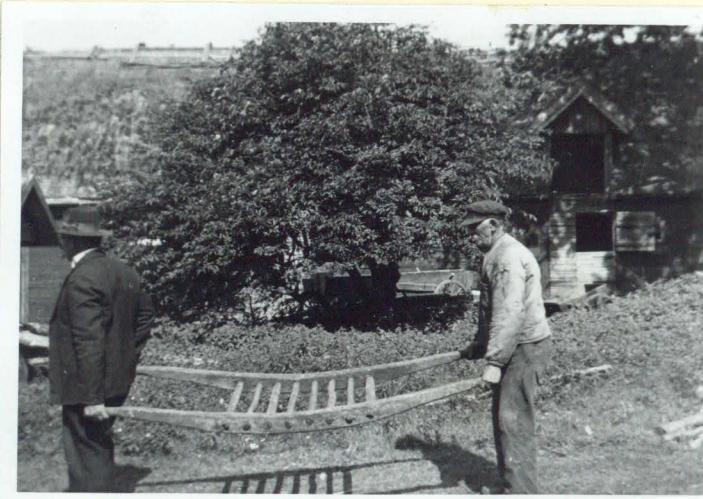
Skriv endast på denna sida!

16998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

Användes förr att fiska bort sdenar med från
åkrarna. Så och stenbären (fig. 18), stenstöpan
(dragen, björnen, fig. 19) och även skottkörnan
(fig. 20)

49

Fig. 18 Stenbär.

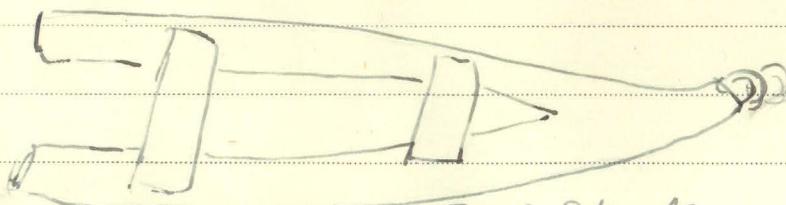

Fig. 19 Stenstöpa.

Skriv endast på denna sida!

Fig. 20. Skottkåra.

77

Henslipsan består vanligen av en klynnig, stor stock. Skottkåran å fig. 20 har hjul och axel av trä. Hjulet är skott med "stumpsarkekor", fyra stycken stumpsar åro nitade efter varandra på ett distans av ungefär 1 cm.

Hammeln användes att förla bort stockar på. Fig. 21 och 22 föreställer sådan drög med och utan

12.4998

sidostkarmar.

a

75

Fig. 21. Hest-el. slutadreg med charmar.

b

76

Fig. 22. Hest-el. slutadreg utan sidostkarmar.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—♦—
12

Körordkap. Skacklarna gjordes av trä och diagninoma av
brampa. Åren förr vidgjor kunde förr användas
till det senare. Gemensamt namn för alla
svänglarna var "svangeldon"; svängeln vid
enhet kallades "enbetssvangel" och den gemen-
samma kraftigare vid tvået "dubbelsvangel"
el. "storsvangel". Vid beslaget mitt på svängeln
fästes: branskorke, skackelmärkan, skackelripan
(= vidja), ljörkrigan o.s.v. Beslaget vid svängelns
ändar hette Egla el. svängellöck. ~~Men~~ hade
krok på svängeln - och mäla på redskapset
eller också fridtor. En skackel anordning som
å fig. 23 användes till hammel, äder ("hamla-
skackel"; "änderdon"). Frästyrkorna på denna
kallades "skakblastrier"

Historia: Ängelskrokt, krok, ändeskrok av näget slag har ej
furnits.

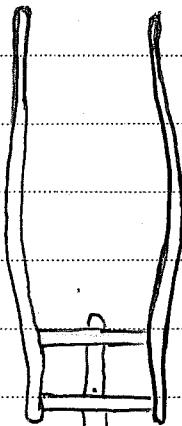

Fig. 23. Hamlastkäckel

Åder: (fig. 24) Delarna benämns a) stång b) mycket c) bie
d) tjyvan, tjunga ej knost, åderben, röse (fig. 25) ej åder-

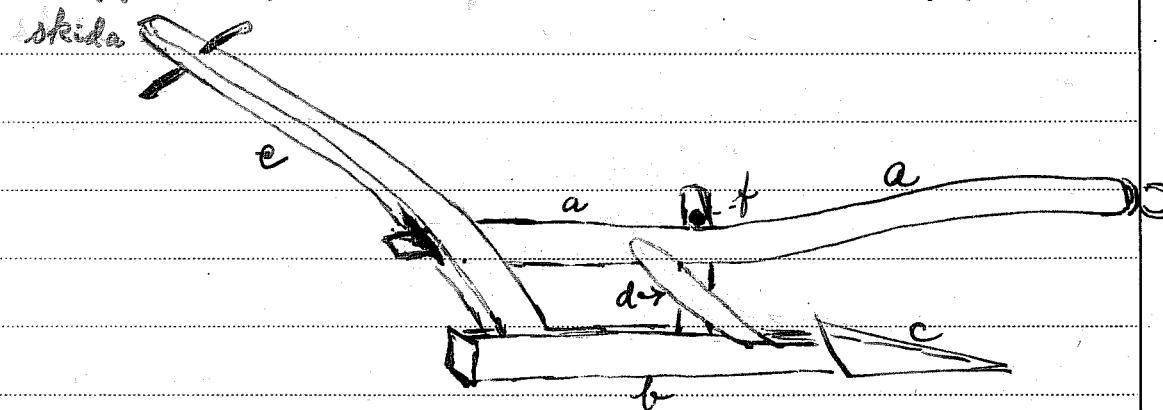

Fig. 24. Åder från Bispgården, Augerums socken

15. 4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

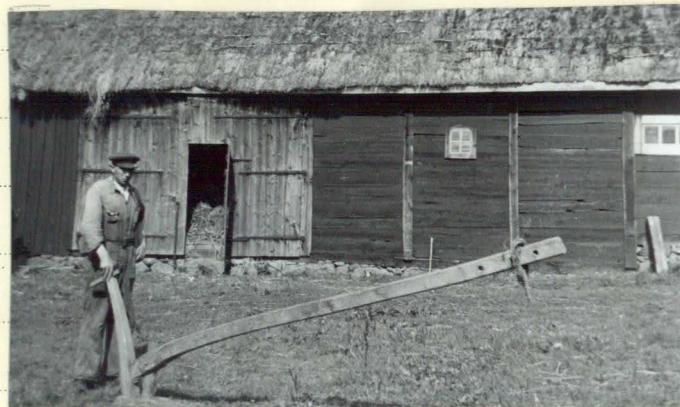
15

77

Fig. 25. Årderben med handtag.

Frästork: Kallas "stångårdar", med samma delnamn som
årder.

78

Fig. 26. Stångårder med okhantke.

Skriv endast på denna sida!

16.4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

16

79

Fig. 27. Bill till stängäder (framsida)

80

Fig. 28. Bill till stängäder (framsida)

Skriv endast på denna sida!

17.4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17

Ingen minns om man någonsin haft åder, bestående
av en krokig gren. Ej heller minns man åder
diagna av mänviskor, men någon som varit på
resa i Torsås sn. Småland, hade där sett en skräddare
dels sitt åder självt, gående bakhånges med
"knyckig" gång.

Finnplog: Finnes ej.

Pist: Användes förr vid myndling. Närmare konstruktion
okänd.

Plog: De jämfrileses mig på orten (1875-80). Äldre plog-
typer är obekända. Det slags plogar gjordes i bräken,
lyshetylplagar. De varo av så utom plogkroppen
och bilen. F.ö. hade man modernare svängplogar
av Norrahammars fabrikat. Man transporterade
plogen till åkern på vanlig vagn, men i Torsås
sn. hade någon sett en brände försä plogen
på en björk (med kvistar), som han stuckit

Skriv endast på denna sida!

tvärs igenom plogen och släpat utefter vägen, så
det var omöjligt för någon att komma föri. —

Man har inget att berätta ang. folketra om plogen.

Sladd: En sladd till att järrna fårorna före harringen
använde man ej förr. Sedan 10-15 år tillbaka:

sladdharr för att järrna dålig plogning. Granit
Pinnarna är av järn. En bond som kommit
hem efter en vistelse i Uppland använde en
slags sladd bestående av fyra hoppogade gran-
grenar med inflettat ris, belastade med sten.

Harr: För användes ^{bek-}grenar med kvarnittande kvistar,
t. ex. 3 st granstöckar $1\frac{1}{2}$ m. långa. Gjuta har
också kvistar (fig. 8) används till att mylla ned
säd med. Harrar med flera ledor är slötharrar,
träpinnaharvar (fig. 29), smedkaharvar (5 el. 6 ledor)
De olika lederna fönades ned en järntun. Trä-
pinnaharven har raka pinnar av ek, med ett

Skriv endast på denna sida!

huvud överför pinnhället; de är ej fastskilade.

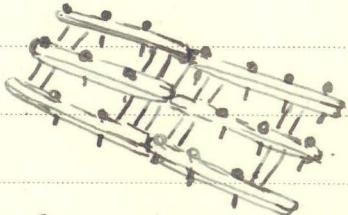

Fig. 29. Trapinharn

Fig. 30. Rakharv

de stäsyckan pinnarna sitta i halles bål och de
fräktå som sammankölla dessa harvskidor. Hela
träramen till en harv kallas harvbål. En harv med
trykantig ram i ett stycke kallas rakharv (Fig. 30).
Krokiga pinnar är järn färs i krokpinneharven.
Trykantig ram och billiknande pinnar färs i mylt-

harven el. klossen, klossharven (Fig. 31). Den användes numera sällan.

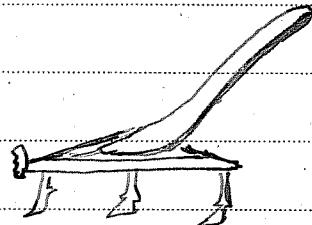

Fig. 31 Klossharv

Dragonordningen för harven är bestod med ring el. krok. Den senare bestod förr av ett häststycke vuxet i vinkel. Om detta berötesdes i ena hörnet av en häspinnaharv drogs harven diagonalt över åkern.

Vält: Kallas även kubb. Mindre kubbar till att dra för hand firnas även, men ha ej särskilt namn (Fig. 28). Kubbarna tillverkas av ek, fur och någon gång gran och är ofta släta. De äldre är oftast hela. I vardera änden av kubben sitter en järnbit, som ibland är fäst direkt på skallen, ibland på en

21.4998

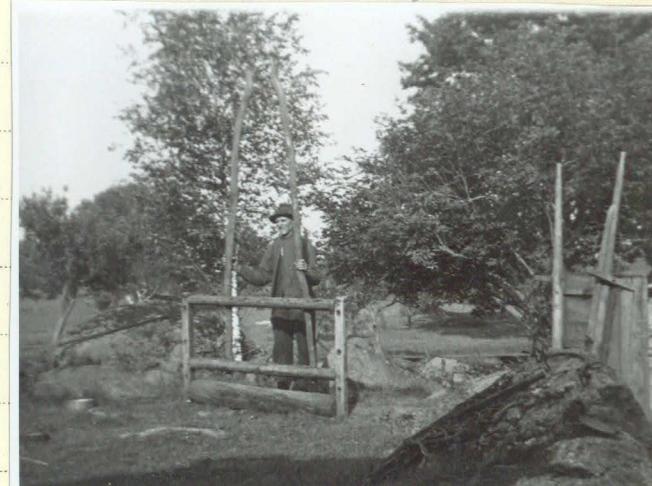
Håran (fig. 33). Hunden finns ett åksäte (bode)

82

a.

Fig. 32. Vält att dra från hand.

83

Fig. 33 Vält monterad på gammal harram.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
21

22. 4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

22

Mulskoffa el. sladdskoffa fanns förr och användes då man förlade bort jord från diken ut på åkerarna. Den var ej försedd med särskilt stjälptråd.

Om vintern förvarades redskapen inomhus (om det var en ordentlig bonde), annars fingo de stå ute på gården. En del hängdes upp på väggen inne i ladugården, andra på gaveln utanför.

I Höst- och vårsöjning.

Åker betyder alltid odlad mark och är ofta begränsad av diken. Med teg el. plogteg menas skytten mellan två färor på ett fält. I gamla tider skulle man fört rista åkern med örter, sedan tråda den innan man

Skriv endast på denna sida!

kunde så. Höstplöjningen börjades i slutet av aug. el. början av sept. och skulle vara slut till fireckans in-
gång. Man arbetade alltid från solens uppgång till dess nedgång. Om man ej hunnit plöja jorden på hösten fick man göra det på våren och beroende därför. Man
plöjde med en el. två hästar (otax) el. till på köpet med
kar. Om man brukade styra plogen och en annan kör
(aldrig numera). Om det var stenigt och svårt att plöja
gick någon efter och vältade plogstirvan, eftersom det be-
hövdes (hackade el. gav spickjäddor). Endast då man
plöjde ett stycke förr första gången användes lister. Den
sköttes av två man. Det var vanligt att man hann med
att plöja 1 skäppland el. 1/2 tunnland per dag på den
ganska steniga mark som finns i slagsbygden. Rannan
då plogen gått fram kallas en föra och den lösockna
jordstirvan en tifa. Föranas bredd regeleras genom
ställningsanordning på plogen. — Om man kastade

fjord från den första färden vid vårlöjningen på otarna
så skulle de ej ha ont av dygnet på hela sommaren.

Tegläggning. Först tegade man upp fältet och lade rygg
genom att två filter lades mot varandra. När man
då delat in fältet i tegar (15 à 20 steg breda) plöjde
man antingen runt under vändning åt höger el. ömse-
vis på två tegar under vändning åt vänster, alltid
runt om slutfärden. Någon gång hände det hända
att man körde före med plogen och efter med åderen för
att få djupare mylla. Dalen mellan tegarna hände
köras två ggr. med plogen av samma anledning. Det
var endast små, kantiga skiffer av mossor o. dyl. som
plöjdes runt utan tegläggning underständig vridning
åt höger. Den sista färden kallades för slutfärden och
den näst sista för grundfärden. "Ännategen" var om-
rädet längs dikesrenarna, vilket plöjdes sist. Om man
körde med plogen utan att man plöjde upp filter kalls-

des det fö att "hälsa spicke"

III Trädbruks och jödsling.

Trädan, trädgården, delades ofta upp genom staket
 för att man skulle kunna beta de olika områdena
 efter varandra. Man skulle häsa trädan med plog el.
 änder första veckan efter midsommar. Den hädes inalle,
 2 à 3 gg. på sommaren. Man harrade trädan och samlade
 ihop ogrässtråtarna vilka brändes på åkern ell. släppa-
 des fort. Under trädets bredd man även sten med
 spett och stänger (bommor). Ett gammalt sätt att
 springa sten var med "runnkillar", eld och vatten.
 De uppförda stenarna lades i rösen på åkern el. gräv-
 des ner, om man ej behövde dem som stengärde
 (stenmurar). Man dikade under trädets bredd, både öppna
 dikken och fäckdiken. De utfallsdikten man grävde varo

3 alnar breda och 5 hvarter djupa. När man dikaade
 ut en åker lade man dikerna 7-8-10 fannar ifrån
 varandra. Det hände att man lade stendiken (1 aln
 breda, 5 hvarter djupa) om ej bottnen var för mjukt.
 Över stenarna lades "enbuskamås" (=mossa som växte
 under enbuskar) och jord. Det ansågs för ett tungt arbete
 att dika. Man lejde ej tillgängliga arbetare från andra
 orter för detta arbete. Det första som gjordes var att
 slaka ut diket, sedan tog man första spadtaget och
 gräv diket flera spadtag djupt. Att jämma av kan-
 terna på diket kallade man förr att "sticka å kan-
 ten" el. slänta den. Den sluttande kanten benämndes
 slant och dagytan dikeskant el., om den var beväxt
 med gräs, ren. En sträcka på $\frac{1}{2}$ m. lämnades ofläjd
 efter åkerrenen, men den upphörs ej förrän gräsräktens
 skult. Stora dikernas förlöpp var: avloppsdike, kanal,
 huvuddike el. utfallsdike. Bl. andra stora dikernas märkes

27.9.98

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

—
27

skiljedikten vid vägångar. Dikten mellan åkerar och oodla-
de partier kallas läggdiken. Sina tillgängliga åren är
vattnefåra. På 1880-t. började man använda färdldiken
Den första ^{i trakten} användde sådana var krykohende därner
som var bondson från Skåne. Ålst lades sten i bottnen,
senare järnsvärke, och över lade man mossor el. ris.
Omkr. 1885-90 började lerrör komma i bruk. Den jord
man skottade upp ur diket spridde man ut med hjälps
av v. sladd- el. mullskoffa el. direkt med gryp och
spade. Stora gräsraka renar togs bort med hjälp av
fläckartan. Man skulle luta el. "vattu" ett dike väl,
d. v. s. skaffa gott fall på det.

Broar. Jordbroar har aldrig förekommit. Man har all-
tid haft stenträmmor el. broar av sidsvärke. Brostoljona
till de senare rilade på stora hjälkar (bolstar). Flytt-
bara broar ha aldrig funnits.

Gödning. Stallgödsel användes gärna till potatis. För

Skriv endast på denna sida!

28. 4998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

28

bar man ofta stallgödseln i hörjan - när den var torr - och sprid ut den med händerna (nåradynga). Gödseln utökades med halm, frånjord, grans. Ibland gödslade man med aska av ris, ogräsrötter. För 40, resp. 25 år sedan började man använda konstgödning, resp. kalk. Redskap vid gödselkörningen var dyngepp, dynghovslin. Några särskilda vinterkordon för gödseln lade man ej. De vanliga kälkarna el. vagnarnas användes. Dessa varo: dyngeistan (dyngsätet el. Dyngeäran) och (numera) gödselflaken. Sidorna på dyngeistan är löstagbara och kallas såtesfjölar. Ibland hjälpte kvinnorna till vid gödselkörningen. De lassade på sprätte ut gödseln, och slog sänder bortomma. Männer körde. Vid utkörning av gödsel vintertid lade man den i små el. stora hörjer på åkeren och täckte dessa med grans. Man flyttade ej hörjarna på våren för att fjället skulle gå ur där de legat utan spridde ut gödseln direkt, när snön gått.

Skriv endast på denna sida!

29/998

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bort. För 25 à 30 år sedan började man använda gödsel-
vattenet. På sommaren lades gödseln ut i rader ("fjälla
å i rad") med en gryp el. ett redskaps, som liknade
en kivatts (fig. 7). Gödselkivorna slogs sänder med
en dyngbrexa, som bestod av en blymnig stålre. Ålst
kördes gödseln ner med åder, senare med plog ("två-
ra ner dynga") — Man harvade en tråda 2 ggr. i
månaden på sommaren för att hålla efter ogräset.

29

III Vår- och höstsödd.

Man brukade aldrig harva på våren utan föregående
plöjning, ej heller harva el. så på sandiga marker innan
själén gått ur jorden. Någon gång sådde man utan
föregående harrning direkt på plöjfärrorna och harvade
efteråt. Före sådden harvade man med en gevär harv,
efter sådden med en finare, en dråpinsharv eller en

Skriv endast på denna sida!

Blekinge

Kd Östra

1935 Sn. Augerum o. Flymes

slätkarr. Div. uttryck i samband med karrvlingen:

harva längs = harva längs med fåraorna

tvåra = harva tvärs över fåraorna

skackharva = harva smett över fåraorna

köra ett harvstråk = köra med harven från ena änden
av åkern till den andra.

spickjätta = en oharrad bit på åkern, som man ej
lade märke till då man harsade.

Barn och kvinnor brukade gå på åkerstål sänder torvor
och jordkokor. Detta kallades för att gå ala stål redan.
Det var lagom tid att så många jorden nättjades, d. v. s.
när det bildades liksom ett nät av dimma över jorden
om morgnarna. På hösten skulle sädden sätta i sept.
nedan el. senast i okt. nedan. Potatis skulle man
sätta i myr på våren. Ursödet bars el. händer till åkern.
Säckarna ställdes där man beråkade att de skulle be-
härras. Endast männen skötto sänningen, vanligen var

4998 M. Barbro Göthberg

30.

Bef. o. Ann. Olson
född 1870

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

30

det lusbondens sak. Ålst är bruket att så med ena handen. Då man försökte utsödet hade man en så-skäppa (såaskäppa) för att mätta ut såden med. Det man sådde ur kallades sådeskär och var tillverkat av "ensprötai". Det hade en Egle i var ände, i villes en såren var fäst. Man hade remmen om halsen, höll i sådeskäret med vänstra handen och sådde med den högra. Om det fanns en fjäijare (se nedan), så fick denne även bera utsödet till den som sådde.

På dålig jordmån sådde man förtidigt, gick saltare. De första såringsmaskinernas böjade komma i bruk för 40-45 år sedan. Den renna man besöddde genom att göra ett slag över åkern kallades en fjäijje och var från kvast bred. Om man ej kunde "så vilt", gick en person en fjäijare, och drog upp fjäijerna med en fjäijkrok (fig. 34). Fjäijerna beräknades $3\frac{1}{2}$ steg breda. En flöck som är misstag ej besätts (miste) anses

varsla om död. Om man hade sätt två ggr. på sam-

84

Fig. 34. Häijklöts omgiven av två kattor.

ma ställe fick man en bit som var frosädd. Om såden ej kommit upp på något ställe fick man så i. Man myllade ner den sådda såden med åder el. harv (kroksjöns harv, myllharv). Efteråt slättarvade man, vilket också kunde ske direkt på den sådda såden. Ibland fick såden ligga ett par dagar innan man slättarvade ("skalägga en

åker") På hårdt mossar hörvade man frågga. på varandie och sedan en gång på skach. Gräsförsåddes utan att man myllade med det. Efter nedmyllningen vältade man. Närmera broddsvälter man rågen på våren. När det för var "piphake" på mossar, d. v. s. när jordytan var så sonda och prudel av frosten att man ej kunde hitta där, drog man en vält från hand över markytan (fig. 32). Om höstsåden var för tät på våren fäls före bete den nägot listet. Man brukade kna vattenföror i höstrågen (sträka råg). Kanterna på jordan jämnades till med en brasta (jordbrölja, rågbrolja, fig. 9). Man sådde ärtor i potatisen (då de ej behövde risas) ell. i särskilda åtland (då man risade dem vid södden). F. ö. satte man bönor, sådde lin med myppan och "spurtrade röror på brånar" (man tog rörfötet i munnen och spurtrade ut det). Linåkern gödsrades med aska.

Skriv endast på denna sida!

och hvet sädde Karolindagen el. någon gång Linneas dagen.

Plövor sädde aldrig i dill, utan på slät mark. Endast morötter sädde i dillar. — I trädgårdslandet sätte man ärtor, bönor, morötter. Dessutom hade man en blomsterlänga där. Arbetet i trädgården utfördes mest av kerimonna. Man 1) gäddlade, 2) grödde 3) röfödade 4) plattlade till jorden 5) sångade upp landet och 6) sädde. — Potatisen skulle för alltid sättas i åttonde vecka.

Man kände upp frånvaro till potatisen med ålder. Mer och mer användes tomfär, men för sätta man potatisen i varje fär. För var man mycket noga med att skräva "såttmoran" så att man fikk ett par ögon på varje lit. Då potatisen kommit upp kungsas den. Detta skedde för alltid fö hand; det är först på senare år man böjat "krama i potatisen". Man rensade el. brytade potatislandet fö hand och kvarvade jorden för att hålla älder ögråset. Man brukar aldrig gallra på

35

4998 35.

satis, det är endast röror och bröksvärten som gallras

Altom fö att hälla efter agråset harvar man numera
näggn gång, ifall jordbygnet slägts ihop av starkt
regn.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

35

Ägare till:

Plagyrka (fig. 2) Joh. Andersson, Prättlana, Käthilsmåla

Mössahacka (fig. 3). And. Hökanson, Biskopsberg "

" (fig. 5) " " " "

Potatisgrop (fig. 12) Aug. Andersson " "

"Rör" (fig. 17) And. Hökanson " "

Stenbår (fig. 18) " " " "

Skottkara (fig. 20) " " " "

Drög (fig. 21, 22) " " " "

Åderben (fig. 25) " " " "

Stängärden (fig. 26, 27, 28) " " " "

Ratcharv (fig. 30) Aug. Andersson " "

Väst (fig. 32, 33) " " " "

Krattor (fig. 34) " " " "

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

36